

Abstrakt

Tématem disertační práce je česká reflexivní deagentní konstrukce v diachronním pohledu, jedná se o konstrukci tradičně označovanou jako reflexivní pasivum (či reflexivní neosobní konstrukce), v níž se sloveso vyskytuje v reflexivní podobě a agens je odsunut z pozice syntaktického subjektu. Práce sestává ze dvou částí: teoretické a analytické.

Cílem teoretické části je zapojit dosavadní poznatky o zkoumané české konstrukci do kontextu mezinárodní lingvistické literatury orientované na problematiku reflexivity či deagentnosti i lingvistické literatury obecně teoretické. V kapitole II.2 se věnujeme základním teoretickým východiskům, především teorii gramatikalizace, přičemž ukazujeme, jak lze různé používané teoretické koncepty aplikovat na oblast české reflexivity a reflexivní deagentní konstrukce. V kapitole II.3 se zabýváme problematikou reflexivity: porovnáváme zde různé přístupy věnující se reflexivu *se* v češtině, načež reflektujeme některé popisy typologické, na jejichž základě ukazujeme, do jaké míry odpovídá situace v češtině fungování reflexivity v perspektivě kroslingvistické. Tématem kapitoly II.4 je deagentizace: představujeme zde různé české konstrukce, jejichž funkcí je defokalizovat agens, ukazujeme, jak ke konkurenci takových konstrukcí přistupuje zahraniční literatura, a zabýváme se i tím, jaké jsou mezi příbuznými konstrukcemi rozdíly napříč slovanskými jazyky. V kapitole II.5 se pak zaměřujeme na diachronní aspekty zkoumané konstrukce: ukazujeme, jak reflexivní deagentní konstrukce v jazycích obvykle vznikají, jaká je předpokládaná chronologie tohoto procesu v češtině a jaké teoretické otázky jsou spojeny s následným konstrukčním vývojem.

Předmětem analytické části práce je pak materiálový výzkum užívání reflexivní deagentní konstrukce v češtině 15.–17. století. V kapitole III.2 jsou představena jazyková data sloužící jako východisko našich analýz, je popsán způsob jejich zpracování a také nastíněna základní klasifikace funkcí, které reflexivum *se* u jednotlivých dokladů plní. V kapitole III.3 je podán podrobný přehled rysů, kterými se užití reflexivní deagentní konstrukce vyznačují, a to včetně jejich případného vývoje v čase; jedná se o formální i sémantické/pragmatické rysy uplatněných sloves, slovesných tvarů, agentu a pacientu i struktury jako celku. V kapitole III.4 jsou popsány jednotlivé situační typy, tedy kontexty, v nichž se reflexivní deagentní konstrukce typicky užívala a pomocí nichž je možné vysvětlit jak motivaci doložené konfigurace rysů, tak i motivaci pro samotné použití deagentní konstrukce. V kapitole III.5 je konečně věnována pozornost užitím víceznačným, umožňujícím kromě deagentní interpretace rovněž interpretace další; taková užití jsou z diachronního hlediska klíčová, neboť víceznačnost tohoto typu je teoreticky předpokládána pro zdrojové kontexty, v nichž reflexivní deagentní konstrukce původně vznikala.